Medlemsinformation 3 - nyhetsbrev sept 2015

Årgång 29

Kulturarvsdagen 2015

föredrag av Börje Sandén

Söndagen den 13 Sept. kl 14.00 Kulturhuset Kungsängen

”Människors Värv och Verk - En resa i industri- och teknikhistoria”

Vad har Upplands-Brobor sysselsatt sig med genom tiderna? Vad har man skapat som varit till nytta och glädje för andra? Börje Sandén gräver i kommunens industri- och teknikhistoria.

Vi får veta mer om Grammofonskivefabriken, Järnbruket på Lejondal, Skällstagruvan, Glasbruket, Ångsågen, Gjuteriet och Ångbåtstrafiken, Aspviks kvarn, Tegelbruket vid Rättarboda etc.

Väghistorisk vandring längs gamla landsvägen

Söndagen den 11 okt. 2015

Samling kl 10.00 vid Kungsängens torg utanför ICA

Ulf Björkdahl, hembygdsforskare och författare av den pågående artikelserien ”Den gamla landsvägen genom Upplands-Bro” i UKF nyhetsbrev, guidar på en vandring längs gamla och nya vägar från **Kungsängen till Prästtorp (Aspviks koloniområde).**
Vandringen är ca 6 km lång och sker delvis i oländig terräng. Det blir ett antal stopp under vandringen. På varje stopp får vi chans att pusta ut samtidigt som Ulf ger oss nya bitar av historien bakom Gamla Landsvägen. Under vandringen gör vi paus och tar fram vårt medhavda fika. Väl framme vid Prästtorp omkring kl 14.00 får var och en ta sig enskilt därifrån (busshållplats finns vid Ängsuddsvägen). Om du måste ha biltransport till Kungsängen eller Bro måste du föranmäla detta senast 9 oktober till Ulf Björkdahl
Tel. 070-573 0134 eller Hans Borgström, Tel. 070-571 6124.

Ta med vatten, fika och oömma kläder.

Deltagaravgift 20 kr

Söndagssalong på Kvistaberg i slutet av November

Se detaljer om arrangemanget i **nästa** nyhetsbrev som planeras komma i början av November.

Studiebesök Landsarkivet i Uppsala

Se mer om detta på nästa sida .

Föreningen för
Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstiut

Ordförande: Hans Borgström, Gammeldansvägen 21, 19637 Kungsängen
Sekr: Sophie Hedin, Lärarvägen 2, 197 30 Bro
Forskn ansv: Börje Sandén Blomstervägen 11, Lgh 1101, 197 30 Bro
Upplysn. Börje Sandén 08-582 413 55
Postadress: UKF, Blomstervägen 11, Lgh 1101, 197 30 Bro

Medlemsavgift 150:-
Pg 275894-4
ukf@ukforsk.se
www.ukforsk.se

Studiebesök Landsarkivet i Uppsala

UKF planerar att genomföra ett studiebesök vid Landsarkivet i Uppsala under hösten.
Tanken med besöket är att visa hur ett arkiv av den typ Landsarkivet representerar kan hjälpa amatörforskaren. Hur går ett besök till, vad finns på hyllorna, hur hittar man i arkivet, vilken hjälp kan man få på plats. Det och mycket annat hoppas vi att den guidade visningen skall ge svar på.
Detaljerna är ännu inte klara. Studiebesöket är öppet enbart för UKF´s medlemmar.
Eftersom Landsarkivet kan ta emot grupper om högst 15 personer blir deltagarantalet begränsat.
Föranmälan krävs. Först till kvarn. UKF anordnar gratis transport tur och retur Kungsängen/Bro.
Se mer om det planerade arrangemanget i nästa nyhetsblad som utkommer i början av november.
Då får Du bl.a. information om när och hur anmälan skall ske.

UKF har flyttat.

UKF´s flytt från Målarvägen är nu efter mycket arbete klar. Flyttförberedelserna påbörjades i februari och pågick sedan i etapper till den egentliga flytten några dagar i juni. Den nya adressen är **UKF, c/o Börje Sandén, Blomstervägen 11, Lgh 1101, 197 30 Bro.** Telefonnumret är oförändrat.

Flytten var inte enkel. Mer än 30 års forskningsverksamhet i radhuset på Målarvägen har resulterat i sprängfyllda hyllor med dokument, böcker, pärmar, tidskrifter etc. Till detta ett mycket utrymmeskrävande datorsystem och ett lager av böcker från UKF´s bokproduktion. Allt inrymt i radhusets fyra rum och källare. Hur skulle allt detta få plats i den nya trean på Blomstervägen? Naturligtvis omöjligt utan en smärtsam utsortering. Efter mycket vändor, flera besök till återvinningen och tillfällig lagring i Arkivföreningens lokaler av sådant som kanske skall kastas finns nu UKF´s kontor inklämt i Börjes och Gudruns nya lägenhet på Blomstervägen. Flera kan intyga att flytten lyckats förvånansvärt bra. Det finns faktiskt plats över. Utan den hårdhänta gallringen av UKF´s tillhörigheter skulle nog lägenheten ha blivit helt fylld av UKF´s dokument och datorer. Trots gallringen fungerar kontoret perfekt.

Vandring längs gamla landsvägen

En gråmulen söndagsförmiddag i slutet av maj samlades 15 personen till UKF´s guidade vandring längs gamla landsvägens sträckning mellan Kungsängen och Stäket. Under Ulf Björkdahls ledning drog gruppen i väg ned-för Långsandsbacken för ett längre stopp vid Ryssgraven, sedan via Dalkarlsbackens vägmuseum mot Stäket längs de ännu synliga resterna av den gamla landsvägen. Vägen, som i huvudsak löper parallellt med Enköpingsvägen, är igenväxt och på några ställen svårforcerad. (se bild).
Väl framme vid Stäket gav Ulf oss en

en grundlig beskrivning av människors kamp att anordna en praktisk överfart vid sundet. Problem med färjor, havererade broar, strömmande vatten som hindrat båttrafiken etc. På plats blev det tydligt att överfarten vid Stäket har berett människor stora problem under alla tider. Icke minst under senare tid med ex.vis den avancerade järnvägsbron.
Efter paus vid den märkliga minnestenen på biskopsholmen var det dags att vända tillbaka till Kungsängen. Under vägen tillbaka fick vi bl.a veta att Enköpingsvägen ursprungligen varit stensatt (!). Idag ligger detta imponerande bygge under asfalt.

Tack Ulf för en väl genomförd vandring.
Vi ser fram emot nästa etapp längs gamla landsvägen.

Fornsigtuna i repris

Fornsigtuna Foto David Damell

Det är flera år sedan vi i Nyhetsbreven mer utförligt beskrivit forskningsläget kring Fornsigtuna. De medlemmar som följt vår forskning via hemsidan har haft goda möjligheter att ta del av nya argument som framförts av Börje Sanden.

Eftersom det historiska minnesmärket Fornsigtuna känns särskilt angeläget for oss i Upplands-Bro har UKF under lång tid följt den aktuella forskningen kring Fornsigtuna i avsikt att dels öka vår egen kunskap men samtidigt bevaka att den officiella historiebeskrivningen blir så korrekt som möjligt. Riksantikvarieämbetets projekt Det medeltida Sverige publicerade 2014 sin syn på Fornsigtuna. Dessvärre måste vi konstatera att deras beskrivning i några fall innehåller mindre bra tolkningar vilka sedan har påverkat historieskrivningen negativt.

UKF känner det därför angeläget att på något sätt få till stånd en justering av den nu aktuella historieskrivningenom Fornsigtuna. Vi har därför beslutat att dels göra en förnyad intern analys av det aktuella forskningsläget och dels genom en utåtriktad verksamhet samla inblandade parter för en förutsättningslös och öppen diskussion om aktuella argument som kan påverka innehållet i den nu aktuella historien om Fornsigtuna. Den utåtriktade verksamheten innebär att UKF inbjuder till föredrag och diskussion och om förutsättningarna finns och tillfälle ges arrangera ett forskarseminarium i ämnet Fornsigtuna. I kommande Nyhetsbrev kommer vi att rapportera om hur det tänkta projektet utvecklar sig.

Vi vet alla att den skrivna historien många gånger är ett tolkat resultat av en mer eller mindre fullständig dokumentation om det objekt eller skeende som skall beskrivas. Historien om Fornsigtuna utgör härvidlag inget undantag. Felkällorna ar många. Viss dokumentation kan förkastas av historikern som ointressant, dokumentation saknas eller så innehåller dokumentationen felaktigheter som leder tolkningen på fel spår. Någon slutlig historia finns inte utan den måste ses som farskvara. Nya forskningsrön kan alltid ändra en redan skriven historia. I fallet Fornsigtuna gäller dessutom att det skriftliga materialet från 1100-talet ar ytterst magert varför Fornsigtunas historia måste bli en tolkningshistoria.

Den kalldokumentation som idag föreligger i fallet Fornsigtuna är:

- Aschaneus' beskrivning 1612 av ruinområdet i Signhildsbergsparken . Den visar tydligt att byggnadsresterna i Signhildsbergsparken har medeltida ursprung. De boende har berättat för Aschaneus att man tolkat dem som ett värn till skydd för Sigtuna och man kallade det Försigtuna, man t.o.m. beskrev byggnaden som ett slott *(befäst* byggnad.

- Påven Alexander III:s brev omkring 1170 till den svenska kungen. Brevet innehåller en begaran att kyrkan måtte återfå Fornsigtuna. Vi har frågat oss varför denna begaran kommer redan tio år efter att ärkebiskopssätet förlagts till Gamla Uppsala.

Den officiella historien om Fornsigtuna beskrivs i:

- Riksantikvarieämbetets skrift Det medeltida Sverige Del 10. Man förklarar att Fornsigtuna är en bondby med fyra bönder och att där inte finns några rester av en biskopsborg. Man hänvisar till Upplands Handlingar från ca 1530-40 då jordeboken nämnde dessa bönder.

- Rapport om utgrävningarna vid Signhildsberg i "Fornsigtuna - En kungsgårds historia" Rapporten förklarar att det undersökta området endast uppvisar forntida byggnadslämningar, främst två vikingahallar enligt bilden här nedan. Rapportens slutsatser säger sig vara baserade på Aschaneus text.

UKF's syn på det aktuella forskningsläget.

Det två officiella beskrivningarna av Fornsigtuna uppvisar delvis olika stutsatser. Bland annat har man aldrig diskuterat en ev. förekomst av en biskopsborg.
Därför vill UKF gå vidare i forskningen och pröva möjligheten att forskningen når en samsyn i forskningen.

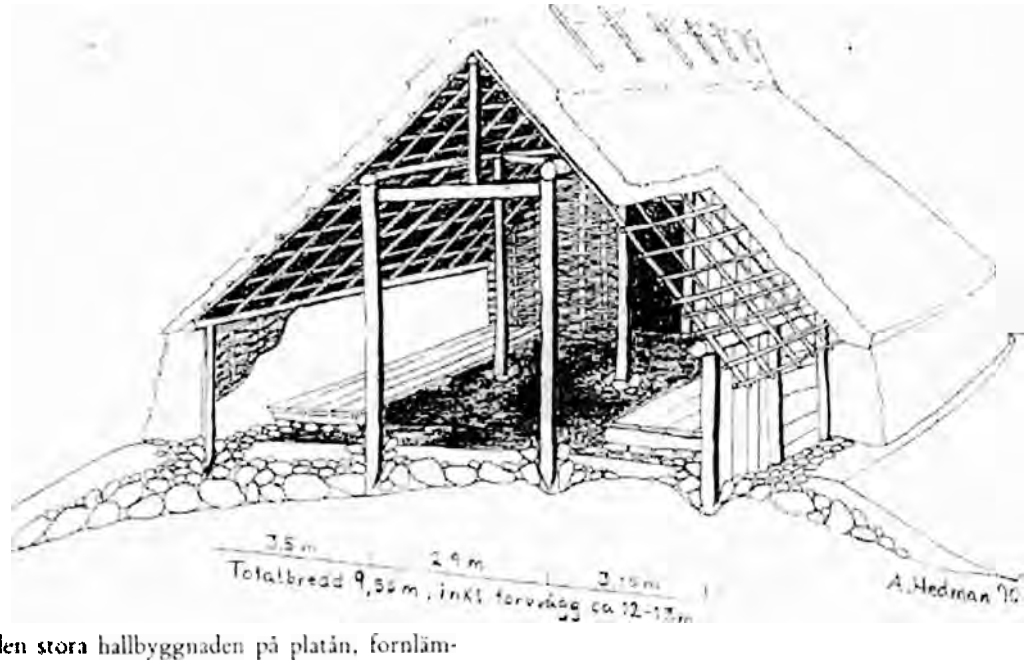

1. Hur den stora hallbyggnaden på platån, fornlämning nr 99, kan ha varit uppbyggd visar denna rekonstruktion av Anders Hedman.

Den gamla landsvägen genom Upplands-Bro, Del 4.

Här fortsätter **Ulf Björkdahl** beskrivningen av den gamla landsvägen som inleddes i nyhetsbrevet nr 2/2014. I detta nummer beskrivs två sträckor av landsvägen, vilka tillsammans räcker från den tidigare sockengränsen vid Prästtorp fram till korsningen Enköpingsvägen/Håtunavägen.

Vägsträckan Prästtorp - Finnsta-rondellen

Från den gamla gränsen mellan Näs och Bro socknar vid nuvarande Aspviks koloniområde fortsatte 1600-tals landsvägen över (i huvudsak) Hernevis ägor relativt plant och rakt och nådde så småningom Ekboda (strax före Finnsta-rondellen). På nedanstående karta ses de äldre vägsträckningarna (streckat: bevarade delar, prickat: ej bevarat) i den mån de avviker från nuvarande Enköpingsvägen (rödlila).

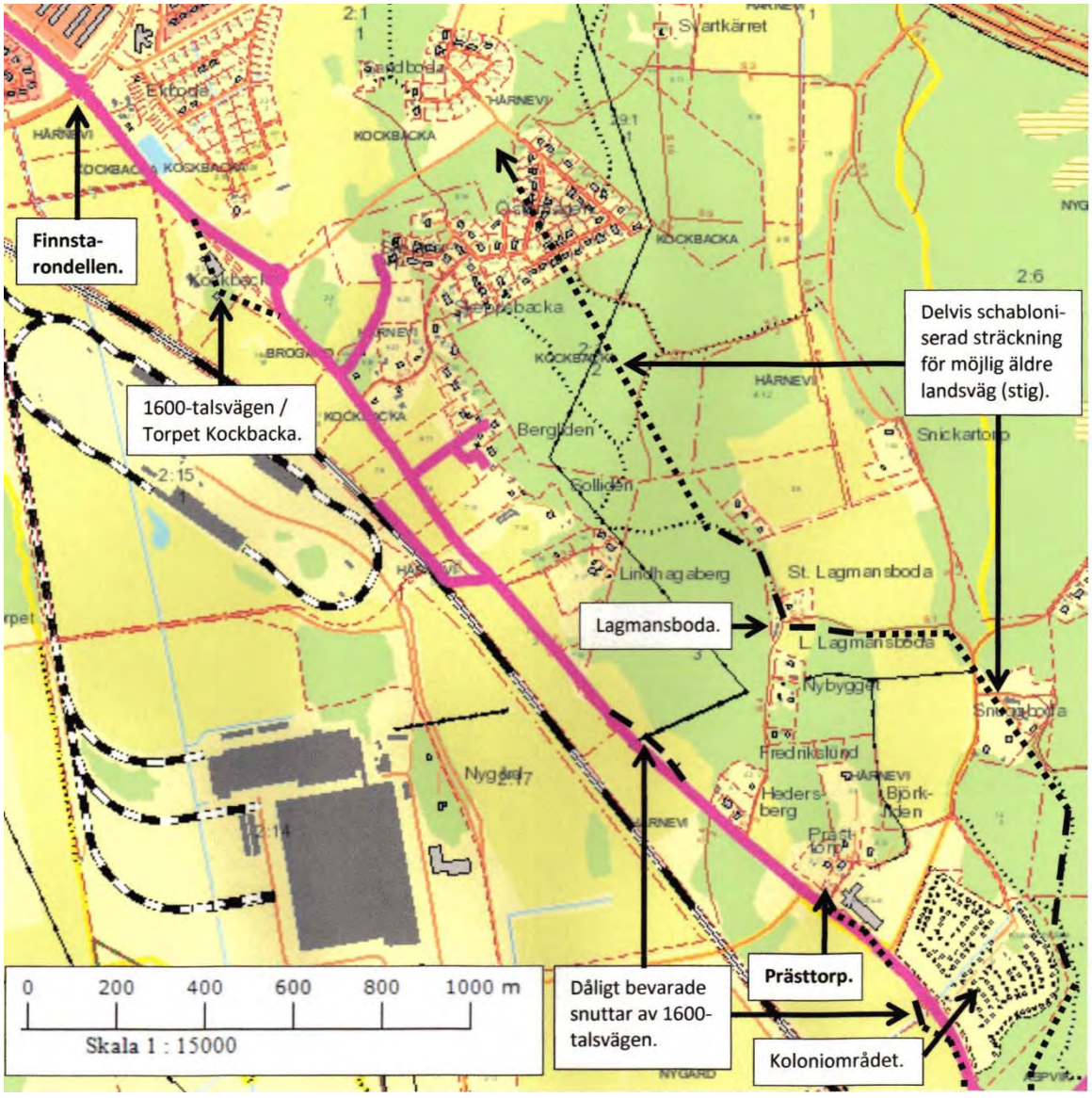

Eftersom det öppna landskapet på denna vägsträcka tidigare har varit sankt är det sannolikt att den **äldsta landsvägen** (stigen) letade sig fram i terrängen bakom koloniområdet, passerade Lagmansboda och sökte sig vidare kring den skogsbeklädda åsen mellan Prästtorp-Skeppsbacka. Exakt hur denna väg gått är svårt att säga och den kan ju också haft alternativa sträckningar, kanske ända bort mot Lejondal. Flera av de befintliga vägarna och stigarna i skogen har säkerligen uråldriga anor.

1600-talets bankförsedda landsväg drogs i stort sett fram där nuvarande Enköpingsvägen är. Efter passage över diket vid sockengränsen vid koloniområdet fortsatte vägen mot Ekboda. Idag ser det ut som om landsvägen dragits rakt över åkermark men så är inte fallet. Vid sekelskiftet 1600/1700 följde vägen i själva verket relativt strikt gränsen mellan Hernevis in- och utägor. Väster om vägen passerades Prästgårdsängen, Lindängen och Husby äng. På östra sidan låg utmarken med mulbetet. Utmarken hyste också flera vägnära torp, bl a Prästtorpet, Knypplan-krogen, Lindängentorpet, Ängetorp, Kocktorpet, Elbro och Ekeboda.

Vägsträckan har sedan 1600-talet inte genomgått några större förändringar. 1927-28 gjordes en omläggning, rätning och breddning till 6 m av sträckan Aspviks kvarn-Ekboda, följt kring mitten av 1930-talet av ytterligare breddning. Under 1980-talet medförde anläggandet av brandstationen vid Kockbacka en vägomläggning som senare kompletterades med Kockbacka-rondellen.

Från Snyggboda-hållet korsas åkermarken av en väg mot Lagmansboda. Vägen har troligen ingått i det äldre stigsystem som före anläggandet av 1600-talsvägen rundade nuvarande Aspviks koloniområde. Foto författaren 2013.

Vid f d sockengränsen mellan Näs och Bro på fältet nedanför Prästtorp finns ännu kvar en snutt av 1600-talsvägen samt rester av en dikestrumma i sten från tiden innan grundvattennivån på fältet sänktes. Foto författaren 2010.

Till höger syns en mindre väl bevarad snutt av 1600-talsvägen, 400 m nordväst om Prästtorp. Den har en bredd om 6 m och vägbanken är några dm hög. Foto författaren 2013.

Fram till slutet av 1980-talet gick landsvägen förbi torpet Kockbacka, som ligger i dungen till vänster om cykelbanan. Rakt fram är brandstationen och till höger Kockbacka-rondellen. Foto författaren 2013.

Landsvägen sedd söderifrån mot Ekboda i början av 1920-talet (strax före Finnsta-rondellen). Foto från vägförvaltningens arkiv.

Sträckan Finnsta-rondellen - korsningenEnköpingsvägen/Håtunavägen

1600-talets väg från Ekboda (Finnsta-rondellen) och fram till den nuvarande korsningen Enköpingsvägen/Håtunavägen följde i stort nuvarande Enköpingsvägen. På nedanstående karta ses de äldre vägsträckningarna (streckat: bevarade delar, prickat: ej bevarat) i anslutning till nuvarande Enköpingsvägen (rödmarkerad).

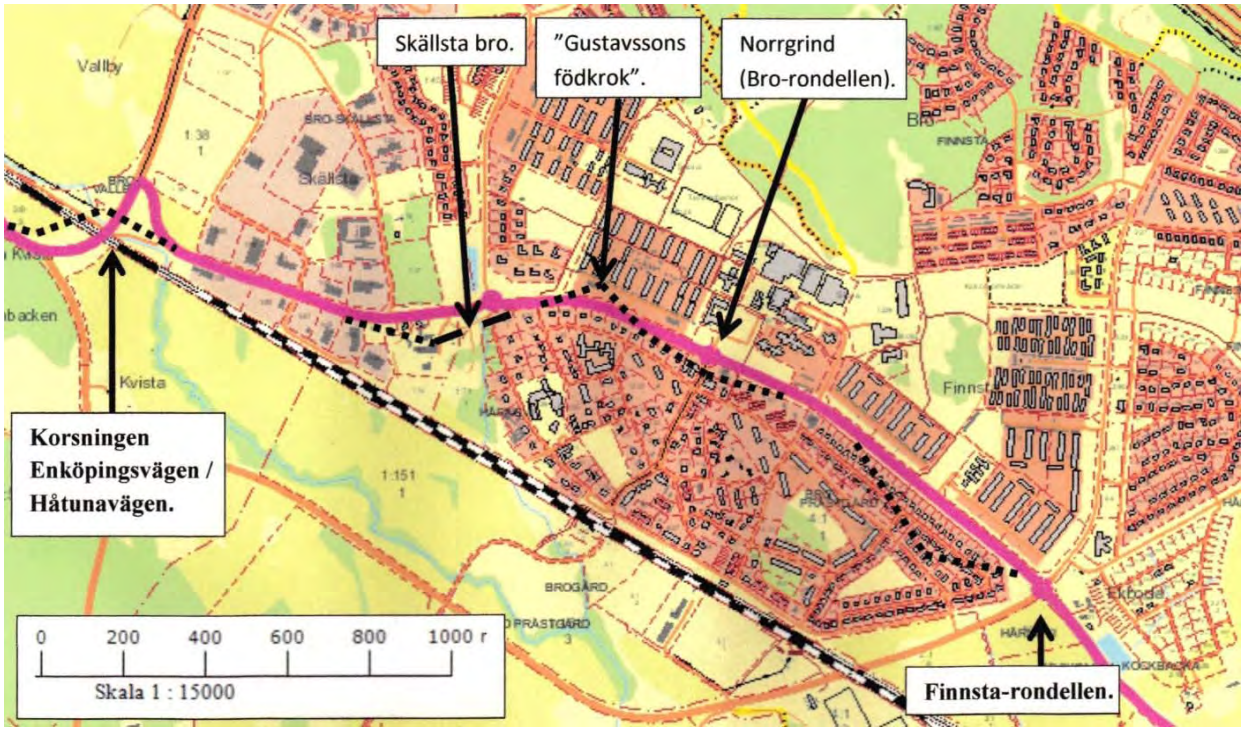

Från Ekboda löpte 1600-talets landsväg i krokar över Hernevis flacka åker- och ängsmark. Längre bort fanns en särskilt kraftig kurva eftersom vägen följde en ägogräns och rundade ett gärde. Kurvan kallades i bilismens barndom för Gustavssons födkrok då smeden fick extrainkomster från de bilister som inte i tid uppmärksammade kurvan.

Därefter passerade 1600-talsvägen en runsten och flera hällristningar och Skällsta bro (vid Råby-rondellen). Skällsta-ån utgjorde gräns mellan Råby och Skällsta. Intill vägen låg Skällsta soldattorp. Längre bort - i området kring den nuvarande korsningen Enköpingsvägen/Håtunavägen - följde landsvägen ägogränsen mellan Kvista och Vallby och fortsatte sedan in över Jurstas ägor.

Skällsta stenvalvbro. Den ersattes under 1930-talet med en betongbro när Enköpingsvägen rätades. Ena sidan av bron är riven. Bron är fornminne med beteckningen RAÄ Bro 19:1. Foto Olle Hedin, Bro.

1600-talsvägen passerade således inte sockenkyrkan i Bro, som tidigare varit bygdens centrum och hyste sockenstuga och häradets tingsplats. När kyrkan uppfördes på 1100-talet var vattenvägarna de dominerande kommunikationslederna. Föregångaren till stora landsvägen är troligen en kombination av färdvägar över vatten och till lands. Etablerandet av Stora landsvägen som ”förbifart” bör ha skett tidigt och dikterats av behovet av en snabb transportväg mellan Stockholm och Bergslagen.

Landsvägssträckan mellan Ekboda och Jursta genomgick inga större förändringar under 1700- eller 1800-talen. 1930 rätades vägen mellan Ekboda och Gustavshäll och körbanan breddades till 7 m. Då försvann också krokarna på vägen.

På detta foto från 1936 syns den nyanlagda Enköpingsvägen. Från höger kan skönjas den äldre vägsträckningen vid Norrgrind, ”födkroken” och Skällsta bro. Hitom ses järnvägsstationen med det dåvarande kringliggande samhället.

orgelspelning för de elever som visat sig lämpliga. Undervisningen skulle tillhandahållas av organisten på orten, Joel Lundgren, under några timmar i veckan under läsåret. Styrelsen beslöt om prenumeration på Stockholms Dagblad för det ena hemmet och på Aftonbladet för det andra hemmet.

Beslöts att vid vardera av de båda elevhemmen anlägga ett höns- och svinhus med gödselstad i enlighet med rektor Segerstedt uppgjord skiss, med den ändring att betonggolv skulle inläggas endast under hönshuset. Byggnaderna skulle uppföras av pojkarna under tillsyn av en för ändamålet tillkallad timmerman.

Under året har vid elevhemmen anlagts trädgårdstäppor. Dessutom har anskaffats till vardera elevhemmet ett exemplar av Ugglehultsboken samt inköp av en del lantbruks- och trädgårdslitteratur. Vidare har under året vatten- och avloppsinstallationer utförts inom respektive elevhem. Slutligen inköptes och planterades fruktträd i elevhemmens trädgårdar, efter ett av frk. Påhlman angivet och godkänt förslag om lämpliga sorter och lämpligt antal.

Nyanläggningningar vid Säbyholms hemskola

I början på året gav styrelsen i uppdrag åt arkitekten Ivar Tengbom att ta fram entre-prenadhandlingar (Ritningar och beskrivning) till två nya elevhem. Av dessa uppfördes det ena i två våningar och i herrgårdsstil, det andra i en våning men något olika mot de första elevhemmen.

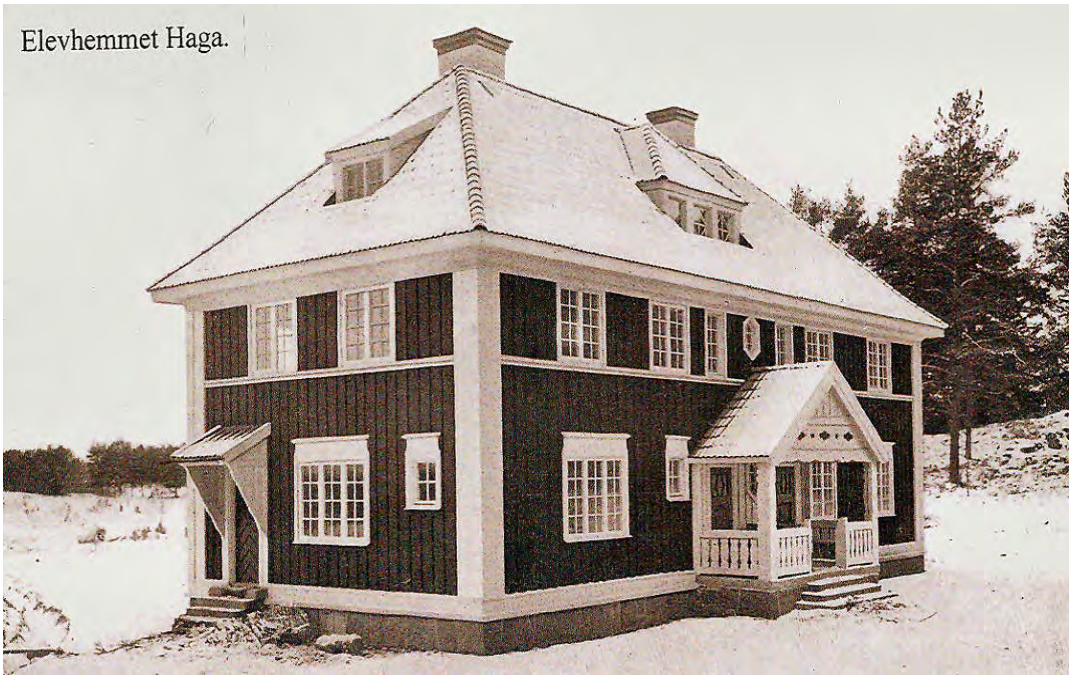

Elevhemmet Haga

De båda nya elevhemmen som erhållit namnen Haga och Vika (Efter ortsnamn i Dalarna) betingade en kostnad av sammanlagt 50.850 kronor i dåtidens penningvärde. De nya elevhemmen blev fullt färdiga vid årets slut.

Elevhemmet Vika

Vidare har påbörjats uppförandet av en undervisningsbyggnad och en föreståndarbostad, bägge enligt ritningar av arkitekten Ivar Tengbom. Rektor Segerstedt, som var utbildad arkitekt, anlitades av styrelsen att inkomma med ritnings- och kostnadsförslag till en tvättstuga för hemskolans behov belägen nere vid Säbyholmsviken.

Vid det återkommande styrelsesammanträdet behandlades det upprättade förslaget till uppförandet av en tvättstuga på avsedd plats på udden vid Säbyholmsviken och lämnades denna byggnads uppförande till entreprenad av byggmästare H.L. Bergman för en summa av 5326 kronor i dåtidens penningvärde. Emellertid skulle vidtagas i förslaget följande ändringar:

- Trappan utföres i betong i stället för granit.
- Hissen för våt tvätt göres så enkel som möjligt, men dock arbetsbesparande och effektiv.

Rektor Segerstedt uppdrogs att verkställa detta beslut och övervaka arbetets utförande. Tvättstugan blev tagen i bruk under hösten.

Rektor Segerstedt fick i uppdrag av styrelsen att undersöka lämpliga förläggningsplatser samt att uppgöra förslag jämte kostnadsberäkning för anläggning av badhus för elevernas räkning. Vid ett senare sammanträde föredrogs förslaget av herrarna rektor Segerstedt och styrelsens suppleant, major Henning Kinberg, (granskare av förslaget). Styrelsen beslöt då att inte låta uppföra något badhus under innevarande år, utan rektor Segerstedt fick till uppgift att med hjälp av eleverna

vidtaga lämpliga provisoriska anordningar på stranden vid Säbyholmsviken.

Personalen vid Säbyholms hemskola

Den viktigaste personalförändringen under året var bytet av rektor för hemskolan. Sedan rektor Segerstedt på egen begäran erhållit entledigande från nämnda befattning antogs från och med den första september till en början på ett år till rektor, adjunkten vid högre allmänna läroverket i Kristianstad, folkskoleinspektören fil. Dr. Carl Ludvig Lohmander. Den nya rektorn fick ett arvode på 8000 kronor för året, i dåtidens penningvärde, jämte bostad och vedbrand.. Senare upprättades ett avtal om vidareanställning. Dessutom två ålderstillägg samt rätt till pension. Rektor Lohmander och hans familj fick sin första bostad på elevhemmet Tuna, i två rum på vindsvåningen.

I övrigt har följande personer varit anställda vid hemskolan:

- Rektor Segerstedt, undervisning i ritning för flickorna till och med 31 augusti.
- Kyrkoherde Gösta Elg, ämneslärare under vårterminen och tillika ansvarig för konfirmationsundervisningen. Han var anställd som timlärare med ett arvode på 2,50 kr i timmen jämte 1,50 kr i skjutsersättning i den tidens penningvärde.
- Anna Cnattingus, student, folkskolelärarinna, ämneslärarinna under höstterminen.
- August Jaerde, verkstadsföreståndare, för metall-och träslöjden.
- Vendla Kullberger, trädgårdslärarinna under en del av våren.
- Ester Eriksson, trädgårdslärarinna under en del av våren och sommaren.
- Anna Påhlman, slöjd- och trädgårdslärarinna, från den första oktober med en lön på 800 kronor om året tillsvidare.
- Greta Schreiber, hemföreståndarinna på elevhemmet Tuna till och med 30 april. Anledningen till att hon sa upp sin tjänst var att hon skulle gifta sig med Axel Hullberg, förvaltaren på Säbyholms gård. Med anledning av detta beslöt styrelsen att såsom gåva av stiftelsens medel tilldela herr Axel Hullberg ett belopp av 200 kronor och fröken Greta Schreiber 100 kronor. Beloppen överlämnades personligen av styrelsens ordförande Hugo Tigerschiöld till det blivande bröllopsparet.
- Anna Rinman ersatte Greta Schreiber som hemföreståndarinna fram till den 19 juni.
- Julia Saxenberg blev från och med 20 juli hemföreståndarinna på elevhemmet Tuna. Hon skulle komma att stanna kvar på elevhemmet Tuna i 18 år, fram till sin pensionering.
- Tekla Davidsson, hemföreståndarinna på elevhemmet Boda.
- Joel Lundgren, som timlärare för undervisning i musik (orgelspelning).
- Fru Segerstedt, som timlärare för undervisning i sång.

Hemskolans förste rektor, Viktor Segerstedt, fick sin bostad tjugo minuters väg från hemskolan på Tibble, numera kallat stora Ekeby, vilken granngård på c:a 200 tunnland jord under några år arrenderades av stiftelsen.

Slöjdläraren August Jaerde som undervisade i både metall- och snickerislöjd, fick sin bostad likaledes tjugo minuters väg härifrån i Brunnsvik, beläget på Säbyholms ägor. När direktionsmedlemmarna kom på besök och skulle övernatta, vilket skedde allt emellanåt, logerade de i något av vindsrummen på elevhemmen Tuna eller Boda samt delade elevernas kosthåll.

Arbete vid hemskolan

Sedan undervisningen till en början ordnats provisoriskt samt med tillägg att gälla fram till den första mars, antogs den 7:e mars en läroplan för den teoretiska undervisningen att gälla tills vidare. Den teoretiska undervisningen bedrevs i någon av de båda elevhemmens storstugor.

Vid sammanträdet den fjärde april diskuterades ett förslag till plan uppgjord av rektor Segerstedt angående det praktiska arbetet vid hemskolan. Denna plan skulle samordnas med den tidigare framtagna läroplanen för den teoretiska undervisningen. Efter företagen diskussion inom styrelsen erhöll rektor Segerstedt mandat att ordna med elevernas praktiska utomhusarbete. Styrelsen beslöt

vidare att rektorn själv skulle bestämma om elevernas deltagande i lantbruksarbetet på Säbyholms gård. Rektorn skulle även formulera de bestämmelser som betingades av utomhusarbetet. I sammanhang härmed beslöts att för elevhemmens räkning vid behov inköpa en häst samt nödvändiga jordbruksredskap genom förvaltare Axel Hullbergs försorg. Som en följd av detta tog rektor Segerstedt fram ett förslag till ordning för elevernas deltagande i jordbruks- och trädgårdsarbete. I förslaget gjordes en ändring av tiden för middagsrastens början till klockan 12.00. I övrigt godkändes förslaget av styrelsen att gälla tills vidare.

Tidigare under året hade förslag utarbetats av rektor Segerstedt och som godkänts av styrelsen, på inköp av undervisnings- och förbrukningsmaterial samt ett skioptikon för hemskolan. Detta hade nu införskaffats genom rektorns försorg.

Rektor Segerstedt hade framtagit ett förslag till inköp av förströelselitteratur för elevhemmen, vilket förslag också cirkulerat bland styrelsemedlemmarna. Det beslöts att föreslagna böcker skulle för anskaffas i inbundet utförande och genom bemedling av Svenska Sällskapet för nykterhet och fostran. Det ålades hemskolans rektor att verkställa detta beslut.

Vid styrelsens sammanträde den 14:e november föredrog rektor Lohmander huvudpunkterna till ett av honom uppgjort "förslag till arbets- och finansplan för Sunnerdahls hemskola på Säbyholm". Förslaget diskuterades vid de därpå följande sammanträdena och antogs slutligen i något modifierat skick vid sammanträde den 19:e och och 20:e december. Mer om detta kommer i del 5.

Det praktiska arbetet

Från och med den första april inställdes de huvudsakliga teoretiska lektionerna. Elevernas arbetskraft blev behövlig för de många arbeten som yppade sig i verkstad och utomhus. De dåvarande otillfredsställande lokalförhållandena gjorde det också nödvändigt att i minsta möjliga utsträckning ägna sig åt teoretisk undervisning tills dess lämpliga lokaler blivit byggda. Önskvärt var emellertid att under våren och sommaren kunna anordna kurser i biologi och hembygdskunskap. De yrkesarbeten som under den instundande sommaren kom i fråga var förutom hemsysslorna:

- Verkstadsarbete för pojkarna och slöjd för flickorna
- Trädgårdsarbete
- Lantbruksarbete
- Skogsarbete i form av plantering

I och med att eleverna redan från början hade en del bestämda önskningar och intresseinriktningar blev det i någon mån en bestämd yrkesgruppering. Detta för att så tidigt som möjligt låta naturliga anlag och intressen komma till sin rätt. Det innebar att alla elever deltog i arbetena i elevhemmens trädgårdar. Det egentliga lantbruksarbetet var frivilligt för dem som specialiserade sig på metall-, trä-, eller trädgårdsarbete. I skogsskötsel erbjöds alla, även flickorna, att erhålla kunskaper. Under 4 dagar på våren sysselsattes eleverna med skogsplantering. Arbetena inom de nämnda yrkesgrenarna erhölls vid anläggning och underhåll av täppor kring elevhemmen Tuna och Boda, transport och utläggning av jord på olika ställen från den nyanlagda vägen mellan Rösaringsvägen och Thorestavägen. Anläggning av täppor kring blivande byggnader genomfördes, sedan deras lägen blivit bestämda, samt grävning av en del täckdiken efter tidigare utförd avvägning och uppgjord dräneringsplan.

Under en del av sommaren och hösten har 8 pojkar varit sysselsatta på Säbyholms gård, 6 st med jordbruksarbete och 2 st med trädgårdsarbete. Pojkarna utförde då en del periodiska arbeten, såsom gallring och rensning av rotfrukter. Man deltog också i hö- och sädesskörd m.m. Allt under överinseende av förvaltare Axel Hullberg. Av den ersättning som tillkom eleverna för utfört arbete på Säbyholms gård insattes större delen på elevernas bankböcker medan resten fick användas efter elevernas eget gottfinnande. Ersättningen för pojkarnas arbete i lantbruket var 25 öre om dagen.

Tidigare nämnda arbeten med jordtransportering, trädgårdsanläggningar och underhåll mm,

gjorde att behov av en häst för större del av sommaren uppstod. Någon av Säbyholmsgårdens hästar kunde inte upplåtas för sådana ändamål, eftersom förvaltaren på gården hade ett kontinuerligt behov av sina dragare. Det blev så att en häst inköptes för skolans räkning. Eleverna fick i tur och ordning sköta om körningarna. Utrymme för hästen fanns att tillgå i Säbyholmsgårdens stall. Erforderliga körredskap lånades från gården efter löfte av förvaltare Axel Hullberg. En jordkärra, seldon och en del handredskap inköptes av hemskolan för att kunna utföra de ovan nämnda arbetsuppgifterna.

Fyra av pojkarna har enbart varit sysselsatta i verkstadsarbete, två med metallarbete och två med träarbete. De arbeten som i tur och ordning skulle utföras under första terminen av eleverna i verkstäderna var följande, i metallverkstaden:
Huggmejsel, Skruvmejsel, Hålstansar, Plåtskopa, Kolhink, Vattenhink, Vattenkanna, Fottrall-Fotskrapa, GångskyffeI, Kratta.
I snickeriverkstaden:
Snöskovel, Ritbräde, Vinkellinjal, Vinkelhake, Metermått, Ritbockar, Ritbord, Kälke, Dragkärra Kratta

Dessutom utfördes diverse inrednings- och målningsarbeten i elevhemmens. På verkstaden arbetade även de övriga gossarna då de inte lämpligen kunde sysselsättas med annat arbete. Flickorna har varit uppdelade i två grupper, hushållsgruppen och slöjdgruppen. Ombyte har i regel skett en gång i månaden. Under ledning av hemföreståndarinnan fick hushållsgruppen laga maten till alla eleverna på respektive elevhem, samt svara för respektive elevhems tvättbehov. Stopp-aftnar hölls en gång i veckan med deltagande av både flickor och pojkar. Flickorna lagade allt linne i förrådet och pojkarnas kläder. Pojkarna skötte trädgården och högg ved en timme före kvällsmat.

Skogsplantering

Sunnerdahls Hemskolor på landet. Del 4.

Av Uno Stedman, ordförande i Sunnerdahlsföreningen

Hemskolan på Säbyholm- uppbyggnadstiden 1911.

Den första tiden av hemskolans verksamhet var sannolikt påfrestande för alla berörda, direktionen, rektor och lärare samt - inte minst - för eleverna som i praktiken utsattes för en experimentliknande verksamhet. Visserligen kom många av eleverna från svåra hemmiljöer, men det var säkert primitiva förhållanden som rådde under hemskolans första år. Den dåtida pressen bevakade också hemskolans utveckling, vilket kunde vara nog så enerverande för direktionen.

Elever
De första 30 eleverna började den 19 januari sin skolgång efter att deras lämplighet mycket noggrant hade prövats. Ungefär dubbelt så många sökande som kunde antas hade anmält sig. Ett kriterium för antagning var att minst en elev skulle antas från varje folkskola i Stockholm. Förste folkskoleinspektören avgav yttrande över ansökningarna. Hans förord hade stor betydelse. Enligt reglerna skulle eleverna vara ordentliga och skötsamma, men också ha behov av att byta miljö, till exempel på grund av trångboddhet eller besvärliga familjeförhållanden. De som antogs första gången, 16 flickor och 14 pojkar, fick börja med en hel del provisorier, både i fråga om undervisningen och i fråga om ordningen i de nya elevhemmen. Materiellt var det inte något överdåd. Elevhemmen var välbyggda och snyggt inredda, men det fanns varken el, varmvatten eller vattenklosetter. Mathållningen var gammaldags rejäl, men inte mer.
Under året har en pojke lämnat skolan för att börja som yrkesarbetare och en pojke har skilts från hemskolan på grund av dåligt uppförande. Två pojkar har tillkommit i deras ställe
På av rektor Segerstedt given anledning beslöts att eleverna max 4 gånger om året skulle få resa hem, samt vid större högtider. I fråga om anhörigbesök vid Säbyholm bestämdes att dessa besök skulle inskränkas till två helgdagar i månaden och att kost åt besökande i regel inte borde tillhandahållas.
Styrelsen beslöt att envar av eleverna tillsvidare skulle erhålla ett belopp av 5 kronor i månaden och att under rektorns och hemföreståndarinnornas överinseende användas till bestridande av skolagning, köp av förbrukningsartiklar och andra personliga behov. Senare under året höjdes elevernas handpenning till 30 kronor för pojkarna och 25 kronor till flickorna i kvartalet. Var och en av eleverna fick som en gåva ett exemplar av Lundholms räknebok för realskolan och med skyldighet att väl vårda densamma.
De elever som ej innehade skidor och stavar, blev på styrelsens bekostnad försedda med sådana. Dessa överlämnades som gåva till eleverna mot löftet att vårda och ansvara för dem.
Under året har genom rektor Segerstedts försorg, anlitas en tandläkare från Stockholm för undersökning och iordningställande av elevernas tänder.

Elevhemmen Tuna och Boda
Vid årets början var de båda första elevhemmen Tuna och Boda samt verkstadsbyggnaden fullt färdiga att tas i bruk. Den 19 januari 1911 anmäldes att samtliga elever mottagits i elevhemmen. På hemställan av rektor Segerstedt, beslöt styrelsen att en telefonapparat skulle uppsättas på Tuna med anknytning till Boda samt en telefonapparat i slöjdlärarens bostad i Brunnsvik.
Telefonapparaterna i elevhemmen skulle uppsättas i föreståndarinnornas rum och stå under deras kontroll. Styrelsen beslöt om anskaffning av markiser som skulle uppsättas för fönstren till föreståndarinnornas rum på Tuna och Boda.
På förslag av rektor Segerstedt beslöt styrelsen att till vart och ett av elevhemmen inköpa orglar i enlighet med anbud från Östling och Almquist till ett pris av 120 kronor per styck i dåtidens penningvärde. Vidare på förslag av rektor Segerstedt beslöt styrelsen att anordna undervisning i

SHL I SÄBYHOLM / GRUNDHEMMET TUNA FÖR FLICKOR OCH POJKAR
Exteriör från Tunas trädgårdssida i april 1911.
Man anlägger ett höns- och svinhus. Alla elevhemmets gossar hjälper till med det praktiska arbetet, under tillsyn av en timmerman. Han står till höger på bilden med en rundstav i handen. I förgrunden står hemföreståndarinnan frk. Greta Schreiber med en gångskyffel i handen. Till höger om henne står trädgårdslärarinnan frk. Vendla Kullberger.

Trädgårdsarbete

Skolarbetet.
Under vårterminen undervisades eleverna i räkning, geometri och bokföring samt modersmål och teckning. Undervisningen i räkning,geometri och bokföring fortgick under januari-juni med i medeltal 1á 2 timmar i veckan. Undervisningen i modersmålet fortgick under februari-april med 4 timmar i veckan. Undervisningen i teckning fortgick under januari-juli med i medeltal 3 timmar i veckan. Under höstterminen företogs en behövlig repetition av folkskolans kurser i samtliga ämnen. Eleverna delades upp i två grupper, A och B, av vilka A hade praktiskt arbete, under det att B hade skolarbete och tvärtom. Ombyte skedde för pojkarna en gång varje vecka och för flickorna en gång varannan vecka. Undervisningen fortgick 5 timmar varje dag, för pojkarna 6 dagar i veckan och för flickorna 3 dagar i veckan. Repetitionen hade till ändamål att lägga en säker grund för den följande undervisningen.

Konfirmation
Konfirmationsundervisningen för eleverna har under sommartid hållits av kyrkoherde Gösta Elg. Konfirmationen hölls i Lossa Kyrka under augusti månad. Konfirmationskläder inköptes färdiga för pojkarna. Flickorna erhöll tyg till sina klänningar som med biträde av en sömmerska, flickorna själva förfärdigade. Fröken Magna Sunnerdahl överlämnade till årets konfirmander såsom gåva till envar ett silverur med kedja eller till dem som förut ägde fickur, fick ett skrivställ av kristall med silverbeslag.

Övriga sysselsättningar
Under året har eleverna erhållit undervisning i sång och musik. Föredrag har hållits, till största delen i samband med skioptikonförevisningar. På kvällarna har förekommit högläsning, folklekar, musik, sällskapspel mm.

Skoluppehåll
Under jul- och nyårshelgen 1911 fick samtliga elever resa hem. Efter trettonhelgen i januari 1912 skulle eleverna vara tillbaka på hemskolan för att börja på vårterminen. Förvaltare Axel Hullberg utövade tillsyn under den tid byggnaderna stod obebodda. Han ansvarade också för att under lärarnas frånvaro motta sändningar som anlänt till hemskolan.